

10. Iz memuarov V.I. Pichety «Moya zhizn do 1905 goda» / L.I. Utkina (sost., predisl., nauch. komment.) // Rossiyskie i slavyanskije issledovaniya. – 2009. – Vyp. 4. – S. 301-332.
11. Ioffe E.G. Akademik V.I. Picheta (1878-1947) / E.G. Ioffe // Novaya i noveyshaya istoriya. – 1996. – № 5. – S. 217-229.
12. Ioffe E.G. Vladimir Ivanovich Picheta // Portrety istorikov: Vremya i sudby. V 2 t. / G.N. Sevostyanov L.T. Mil'skaya. – Moskva-Ierusalim: Gesharim, 2000. – T. 1. – S. 177-191.
13. Ioffe E.H. Volodymyr Ivanovych Picheta / E.H. Ioffe // Ukrainskyi Istorychnyi zhurnal. – 1991. – № 10. – S. 103-112.
14. Sokolovskiy L.G. Istoriya odnoy semi: Yovan Picheta i ego potomki / L.G. Sokolovskiy // Voprosy istorii. – 1999. – № 9. – S. 136.
15. Ulaschik N.N. V.I. Picheta v pervye godv sushchestvovaniya Belorusskogo gosudarstvennogo universiteta / N.N. Ulaschik // Slavyane v epohu feodalizma. K 100-letiyu akademika V.I. Pichety sb. nauch. st. / AN SSSR. In-t slavyanovedeniya i balkanistiki; redkol.: L.V. Cherepnin (otv. red. [i dr.]. M., 1978. – S. 66-72.
16. Khadadova M. Ukrainsks storinky biohrafi akademika V.I. Pichety [Elektronnyi resurs] M. Khadadova // Materialy V Volynskoi mizhnarodnoi storyko-kraeznavchoi konferentsii: Zb. nauk. pr. / Zhytomirskiy derzh. un-t im. I. Franka. – Zhytomyr, 2012. – Rezhym dostupu: <http://eprints.zu.edu.ua/8261>
17. Shvydko H. K. Naukova ta kulturno-osvitnia diialnist V.I. Pichety v Katerynoslavi (1903-1905) / H.K. Shvydko // Istorychni doslidzhennia: Zb. nauk. pr. – K.: Naukova dumka, 1988. – Vyp. 14. – S. 71-72.
18. Yusova N. Volodymyr Picheta i henezys kontseptsii davnorusskoi narodnosti / N. Yusova // Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky. – 2005. – Vyp. 14. – S. 381-403.

Черниговец Н.Н.

Владимир Иванович Пичета: белорусский период жизни.

На основании анализа доступных материалов подытожено историографические исследования относительно перипетий жизненного пути выдающегося украино-российско-белорусского историка и славяноведа Владимира Ивановича Пичеты. Комплексно проанализировано научную и общественную деятельность ученого в Белоруссии в 1921-1929 гг. на должности ректора Белорусского государственного университета. Раскрыты обстоятельства трансформации официального правительственного отношения к ученому от необходимого режиму и системе до «неблагонадежного». Показано трагический финал белорусского периода жизни исследователя.

Ключевые слова: В.И. Пичета, ректор, историк, славист, славяноведение, репрессии, Белорусский государственный университет.

Chernigovets N.M.

Vladimir Ivanovich Picheta: Belarusian period of life.

On the basis of the analysis of available materials it is summed up historical researches of the life of the outstanding Ukrainian-Russian-Belarusian historian and Slavonic expert Vladimir Ivanovich Picheta. Comprehensively analyzed the scientific and public activities of the scientist in Belarus in 1921-1929 years on the post of the rector of the Belarusian State University. It is opened circumstances of transformation of the official government attitude towards the scientist from necessary for the regime and system to «unreliable». Displaying the tragic final of the Belarusian period of life of the researcher.

Keywords: V.I. Picheta, rector, historian, Slavonic expert, Slavic studies, repressions, the Belarusian State University.

УДК 347.132.15(477)«19»

М.А. ЖУРБА

«КВАНТ МИЛОСЕРДЯ». ЧЕРВОНИЙ ХРЕСТ ПІДРАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ (20-30-ті рр. ХХ ст.)

У статті на основі аналізу архівних документів характеризуються міжнародні зв'язки Українського Червоного Хреста упродовж міжвоєнної доби. Засобами цивілізаційної компаративістики визначається інституційний статус та напрямки діяльності радянських червонохресних організацій. Досліджується специфіка контактів між Українським Червоним Хрестом і спорідненими зарубіжними організаціями, простежується еволюція реального змісту участі Українхреста у міжнародному червонохресному русі.

Ключові слова: соціально-реабілітаційні організації, Червоний Хрест, міжнародні відносини, гуманітарні програми.

Специфікою відзначалися і взаємини Українського Червоного Хреста (УЧХ) з міжнародними структурами цієї організації. Одна з найстаріших громадських організацій філантропічно-гуманітарного спрямування Червоний Хрест після більшовицького перевороту в жовтні 1917 р. була реорганізована і принатурена до обслуговування потреб комуністичного режиму. Водночас відбулася уніфікаційна корекція діяльності національних комітетів Червоного Хреста на теренах, контрольованих більшовицькою владою. У травні 1923 р. делегати національних товариств Російської Федерації, України, Білорусії, Грузії, Вірменії та Азербайджану виробили декларацію про утворення Союзу товариств Червоного Хреста радянських республік. В такому вигляді радянський Червоний Хрест активно залучався для підтримки зовнішньополітичних акцій більшовиків через участь у роботі Міжнародного Червоного Хреста. Більшовики після приходу до влади намагалися встановити відносини із зарубіжними державами через таку нейтральну організацію, як Червоний Хрест, їх лідер Ленін розраховував, що вихід радянського Червоного Хреста на міжнародну арену допоможе подолати економічну та військово-дипломатичну блокаду радянської Росії.

Міжнародний Червоний Хрест не належав до революційних міжнародних об'єднань, на зв'язки з якими пріоритетно орієнтувалася громадськість України. До початку 1920-х років існувало два міжнародних центри, які об'єднували національні організації Червоного Хреста. Першим був, створений ще в 1864 р., швейцарський Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), який знаходився з місцезнаходженням у Женеві. Він виконував функції посередника між воюючими сторонами в разі міждержавних конфліктів, громадянських воєн, а в мирний час – проводив роботу з подолання деструктивних наслідків війни. Окрім того, МКЧХ мав здійснювати підготовку санітарного оснащення та персоналу, необхідного для діяльності Червоного Хреста, координувати співпрацю товариств Червоного Хреста і військово-санітарних управлінь держав, які підписали Женевську конвенцію про Міжнародний Червоний Хрест.

Під час мирної конференції у Парижі у 1919 р. держави Антанти та Японія уклали нову міжнародну спілку – Лігу товариств Червоного Хреста (ЛТЧХ), яка в наступні роки об'єднала практично всі існуючі в окремих країнах червонохресні організації. Перетворившись в асоціацію національних товариств Червоного Хреста, Ліга ставила за мету об'єднати їх зусилля для боротьби зі стихійними лихами, проведенням гігієнічно-оздоровчої роботи, поширенням санітарно-медичних знань серед населення у мирний час. Для подолання паралелізму та узгодження своєї діяльності, обидва міжнародні центри на конгресі в Гаазі 27 жовтня 1928 р. досягли домовленості про утворення єдиної організації – Міжнародного Червоного Хреста (МЧХ), до якого, разом з червонохресними організаціями окремих країн, увійшли Міжнародний комітет Червоного Хреста та Ліга Червоного Хреста, зберігаючи за собою попередні статутні функції [1, с. 79].

Практика взаємин УЧХ, який організаційно входив до Всесоюзної спілки радянських Червоних Хрестів і Напівмісяців з міжнародними організаціями Червоного Хреста, мала складну й суперечливу історію. Упродовж 1919-1921 рр. ЦК Російського товариства Червоного Хреста, який представляв інтереси регіональних філій на контрольованій більшовиками території, вів переговори з МКЧХ в Женеві про визнання радянського Червоного Хреста правонаступником червонохресних організацій, які діяли в межах царської Росії до 1917 р. Керівництво Російського Червоного Хреста відрядило свої місії до Австрії, Франції, Польщі та Угорщини. Основним завданням емісарів РТЧХ було ведення переговорів з закордонними державними та громадськими організаціями про налагодження постійних стосунків, а також робота, пов'язана з поверненням військовополонених, в тому числі й вихідців з України, які залишилися в Європі після Першої Світової війни. Була створена спеціальна організація, яка займалася виключно цією проблемою – «Центральна колегія у

справах полонених і біженців». Серед військовополонених велася комуністична пропаганда і готувалася агентура для ведення підривної роботи в лавах опозиційних більшовицькому режиму закордонних організацій. Паралельно випукувалися кошти для повернення репатріантів на батьківщину. В цій роботі безпосередню участь брали і представники Червоного Хреста України. Політбюро ЦК КП(б)У 14 червня 1921 р. постановило, що УЧХ діє за кордоном із питань загальнофедеративних в контакті з Червоним Хрестом РСФРР.

15 жовтня 1921 р. Міжнародний комітет Червоного Хреста юридично визнав радянський Червоний Хрест. Однак, в поясненні до обіжника МКЧХ, надісланого з цього приводу усім національним червонохресним організаціям, за підписом його голови Г. Адора, вказувалося, що, «визнаючи Радянський Червоний Хрест, Міжнародний комітет не відмовляється від подальших зносин із старою організацією російського Червоного Хреста, беручи до уваги його гуманітарну діяльність поза межами Радянської республіки по лінії допомоги російським біженцям за кордоном». За цих обставин керівництво радянської організації протягом ще двох років відмовлялося брати участь в міжнародних форумах Червоного Хреста. Вперше радянська делегація, до складу якої входив і представник України, була присутня на XI міжнародній конференції Червоного Хреста в Женеві у 1923 р. [17, с. 37]

Проте, слід відзначити, що вже в 1921 р. Міжнародний Червоний Хрест розгорнув широку діяльність із допомоги голодуючому населенню радянських республік. Стосовно України, міжнародні комітети допомоги голодуючим, які діяли під патронатом Червоного Хреста, були допущені туди лише в 1922 р., та й то, якщо самі виявляли ініціативу і отримали згоду московського керівництва. Активно залучаючи міжнародні благодійницькі організації та комітети на допомогу голодуючому Поволжю, центральне компартійне керівництво не згадувало про організацію допомоги УСРР, а український уряд не міг чи не хотів піднімати питання про використання коштів іноземних благодійників на допомогу українському селянству. Так, на міжнародній конференції з допомоги голодуючим Росії в Женеві в січні 1922 р., незважаючи на те, що Ф. Нансен вимагав організувати допомогу УСРР, українські чиновники, аби не відвертати увагу від Поволжя, питання про Україну не ставили [21, арк. 66]. Представництву комісії Донголу при ВУЦВКу в Німеччині, у зв'язку з кампанією допомоги недорідним губерніям РСФРР, доводилося «не тільки не зчиняти галасу про загрозове становище на Україні», а, навпаки, усіляко його затушовувати. Компарти́йне керівництво вважало «незручним в політичному і недоцільним в практичному відношенні розколдовати налагоджену роботу на допомогу Росії взагалі і Україні зокрема» [24, арк. 24]. Лише з травня 1922 р. закордонна допомога стала надходити в Україну. Датський Червоний Хрест виділив 69 тис. пайків для голодуючих України, Швейцарський – 429 тис., Сербський – 294 тис., Шведський – 410 тис. Крім того, названі червонохресні організації надіслали упродовж 1922-1923 рр. в Україну 129673 пудів інших гуманітарних вантажів. Маючи в Україні безпосередній вихід на широкі верстви сільського населення та встановивши зв'язки з 150 зарубіжними благодійними організаціями, Українхрест налагодив ефективну допомогу голодуючим [16, с. 26]. За друге півріччя 1922 р. місією Ф. Нансена через мережу Українського Червоного Хреста було підтримано понад 223 тис. голодуючих. В той же час в листі, надісланому на адресу Головного правління УЧХ в січні 1923 р., Ф. Нансен визнавав, що відозва про допомогу Україні запізнилася і продовольчі засоби були розподілені за іншим призначенням. Організація Ф. Нансена працювала головним чином в Росії. У серпні 1922 р. її ідальні харчували 2 млн. голодуючих Поволжя [2, с. 13]. Надання Міжнародним Червоним Хрестом гуманітарної допомоги населенню України відбувалося за складних умов. Місцева влада без вказівки зверху не могла навіть розподіляти допомогу, оскільки всі представники зарубіжних організацій призначалися в Москві. Її розгортання гальмувалося також зловживаннями з боку чиновників радян-

ських установ, відповідальних за розподіл матеріальної допомоги. Уповноважений ЦК Допголу при ВУЦВК в Берліні повідомляв, що представники німецького Червоного Хреста, збираючи продовольство, заявляли, що «не можуть ручатись за те, що посилки справді потрапляють тому, кому треба» [24, арк. 23].

Разом із тим на Заході зміцнилося переконання, що за умов радянської державності можлива широка організація гуманітарно-громадської допомоги, і що більшовицький уряд дозволяє таку роботу. У вересні 1922 р. делегація УЧХ взяла участь в роботі Міжнародної конференції червонохресних та інших благодійних організацій, що входили до складу Комітету допомоги голодуючим Росії та України. На конференції Ф. Нансен зауважив, що тісна взаємодія зарубіжних місій з УЧХ в ході допомоги голодуючим довела доцільність їх подальшої співпраці у справі відродження сільського господарства України через постачання машин та іншої необхідної українському селу продукції. Конференція ухвалила резолюцію про надання Україні через організації Червоного Хреста господарської та медичної допомоги. Представники німецького Червоного Хреста Гільпер та Броер підписали договір із Центральною комісією допомоги голодуючим при ВУЦВКу та УЧХ про конкретні форми такої допомоги. На цей час німецький Червоний Хрест уже надав допомогу німецьким колоністам Півдня України в ході посівної кампанії та поставив їм партію медикаментів.

На середину 1920-х років в Німеччині, Франції, Швейцарії, США та інших країнах діяли зарубіжні представництва радянського Червоного Хреста. Функціями представництв були – ведення пропаганди методів роботи радянського Червоного Хреста та збір інформації про діяльність споріднених організацій за кордоном. 1 вересня 1925 р. РНК СРСР затвердив «Положення про Союз товариств Червоного Хреста та Напівмісяця СРСР», в якому відзначалося, що назване об'єднання утворюється для представництва інтересів і узгодження діяльності республіканських національних організацій Червоного Хреста за кордоном. Хоча формально, згідно зі статутними положеннями, члени асоціації зберігали за собою право самостійних зносин із зарубіжними організаціями Червоного Хреста, на практиці під приводом спільності завдань, економії валюти тощо керівництво республіканських філій передоручало представляти їх інтереси союзному виконком Червоного Хреста та Напівмісяця. За цих обставин керівництво Міжнародного Червоного Хреста вважало за доцільне підтримувати офіційні стосунки з виконкомом Союзу товариств Червоного Хреста і Півмісяця СРСР, що знайшло свій вираз у циркулярному листі секретаріату МКЧХ від 3 січня 1928 р. під титлом «Становище Червоного Хреста в СРСР із міжнародної точки зору» [1, с. 75]. У червні 1928 р. радянська делегація у складі представників РСФРР, України та Білорусії, очолювана головою Центрального правління УЧХ О. Буценком, взяла участь у роботі міжнародного конгресу в Парижі з питань приватної благодійної допомоги та соціальної гігієни. Представники радянських республік неодноразово виступали на засіданнях комісії цього міжнародного форуму, доводячи переваги, які створює соціалізм для соціального забезпечення мешканців села. Водночас вони таврували дискримінаційну політику урядів Польщі, Румунії та Чехословаччини щодо потреб української національної меншини на теренах цих держав. Завдяки активності радянської делегації, О. Буценка було обрано заступником голови конгресу [4, с. 21-22].

Керівництво Міжнародного Червоного Хреста прагнуло до безпосередньої практичної співпраці, обміну інформацією з радянськими республіканськими червонохресними організаціями і, зокрема, однією з найбільш значних їх філій – українською. УЧХ представив XIII міжнародній конференції Червоного Хреста, яка відбувалася в жовтні 1928 р. в Гаазі, звіт за десять років свого існування. За зовні об'єктивною інформацією і вражаючими кількісними характеристиками змін, які відбулися за цей час в роботі червонохресних організацій на селі, виразно простежувалося намагання підкреслити переваги, надані радянською владою розвитку червонохресної діяльності.

Зокрема наголошувалося, що з 1927 р. рішенням президії ВУЦВКу лікувально-санітарні установи УЧХ були переведені на утримання органів наркомату охорони здоров'я. Звільнені бюджетні асигнування УЧХ повинен був використати на організацію установ нового «соціалістичного» побуту, піднесення санітарно-культурного рівня селянства, організовуючи для цього дитячі ясла та майданчики, громадські прагльні, поліпшуючи умови сільського водопостачання тощо. Проте, нічого не було сказано про викачування засобів із селянських господарств через структуру УЧХ в ході численних податкових зборів, самообкладання, державно-позичкових, лотерейних кампаній тощо [9, арк. 2].

У свою чергу, УЧХ запозичував та пропагував через свої періодичні видання досвід зарубіжних червонохресних структур, зокрема санітарних колон у Німеччині. Керівництву радянського Червоного Хреста, яке прагнуло перетворити його в суто «оборонну» організацію, імпонувала масовість німецьких санітарних колон, пануюча в них військова дисципліна, мілітарний характер цих червонохресних утворень, очолюваних колишніми військовими. Привабливою для нього була також ідея залучення до санітарних колон широких верств сільського населення як засобу їх воєнізації, підкорення військовим інструкціям, участі в підготовчих мобілізаційних заходах на випадок війни. Для бюрократичної верхівки УЧХ були прийнятними і засади зрощення червонохресних організацій з державними структурами, через укладання з міністерствами праці та соціального забезпечення угод про перебирання санітарними колонами обов'язків попередження травматизму в сільському господарстві, обслуговування масових заходів, допомоги потерпілим у результаті стихійного лиха [26, с. 12].

За прикладом зарубіжних організацій в усіх республіканських товариствах Червоного Хреста почалося створення гуртків першої допомоги та санітарних дружин. Голова РТЧХ З.П. Соловійов, визначаючи завдання республіканських червонохресних організацій, в цьому напрямку писав, що створення військово-санітарних організацій є «тими найбільш доцільними формами, які дають вихід на широкий шлях практичної діяльності у справі підготовки до санітарної оборони трудящих мас нашої країни в разі військових нападів на неї» [19, с. 3]. Гурток першої медичної допомоги створювався силами окружних комітетів Червоного Хреста. В 1929 р. в УСРР налічувався 1081 гурток такого профілю [14, с. 14]. Санітарна дружина нараховувала 30 осіб. Командний склад цієї воєнізованої одиниці налічував командира, політкерівника, 2 командирів відділень та 6 командирів ланок [20, с. 13-15]. Дружини в мирний час повинні були надавати допомогу цивільному населенню, брати участь в фізкультурному русі та в державних заходах з охорони здоров'я. Окрім цього, санітарні дружини обслуговували військові частини на маневрах, допомагали в наданні медичної допомоги на виробництві, працювали на пунктах швидкої допомоги під час стихійного лиха. II Всеукраїнський з'їзд Червоного Хреста в травні 1927 р. відзначив, що робота УЧХ в напрямку розгортання військово-санітарної підготовки населення, збирання майна та коштів для Червоної Армії на цей час стала визначальною [18, с. 12].

Контакти між УЧХ і спорідненими зарубіжними організаціями, які входили до складу Міжнародного Червоного Хреста, розвивалися в ході обслуговування еміграційного руху з України, що набув з кінця 1920-х рр. особливого поширення серед німецької й шведської національних меншин. Показовими були події, пов'язані з еміграцією шведських колоністів Бериславського району Херсонської округи. Причини еміграції, як зазначалося в таємній довідці Херсонського ОПК до ЦК КП(б)У, корінилися в занедбаності господарського життя шведської нацменшини, хибній соціальній політиці владних структур, які розглядали населення колоній як виключно куркульське при проведенні кредитової, землеустрійної та податкової кампаній, відсутності політико-масової роботи та незадовільному зв'язку громадських організацій в особі кооперації, комнезаму, Червоного Хреста з реальними потребами шведського села. За цих обставин колоністи звернулися до шведського Червоного Хреста з проханням

допомогти їм повернутися на історичну батьківщину. Для запобігання еміграції з боку державно-громадських структур була визначена низка господарсько-організаційних заходів. Особлива увага зверталася на «максимальне поширення громадської роботи у шведських селах». Укрколгоспоб'єднання, «Сільський господар», Українбанк, ВЦКНС зобов'язувалися прискорити створення у шведських колоніях колективних господарств. Народному комісаріату охорони здоров'я разом з УЧХ було запропоновано взяти на утримання сільські амбулаторії, припинивши діяльність представників шведського Червоного Хреста в поселеннях колоністів. Окремим завданням визначалося звільнення бідноти з-під куркульсько-клерикального впливу та її масове втягнення до КНС, здатного проводити витриману класову лінію. Органи ДПУ мали вербувати колоністів, спроможних «викривати окремих куркулів, середняків і бідноту, що особливо ратували за еміграцією» [25, арк. 57]. Наприкінці липня 1929 р. 900 шведських колоністів із сім'ями прибули пароплавом по Дніпру до Херсону, звідки мали продовжити шлях до Швеції. В Херсоні, за домовленістю з керівництвом радянського Червоного Хреста, їх чекала шведська місія Червоного Хреста на чолі з майором Бергеном. Представники ЦП УЧХ допомогли шведській місії в проходженні колоністами обов'язкових адміністративно-митних формальностей. Слід відзначити, що матеріальний стан емігруючих «куркулів» був саме таким, за рахунок УЧХ довелося забезпечувати їх продовольством і медикаментами на дорогу.

Окрім надмірної централізації і підпорядкованості української філії Червоного Хреста всесоюзному центру, розвитку її практичних взаємовідносин із зарубіжними організаціями, що входили до складу МЧХ, перешкождала політична заангажованість радянських червонохресних об'єднань, яка здійснювалася на усіх етапах під неухильним контролем партійних структур. Так, рішення про вступ УЧХ до Міжнародної Ліги Червоних Хрестів було прийняте на засіданні секретаріату ЦК КП(б)У 31 вересня 1928 р. за узгодженням з ЦК ВКП(б) [23, арк. 116]. На I Всеукраїнському організаційному з'їзді Червоного Хреста 16 березня 1925 р. представник Головного управління УЧХ П. Златковський, характеризуючи взаємовідносини УЧХ із зарубіжними організаціями Червоного Хреста, визнав, що вони цілком визначаються зовнішньою політикою радянської держави [21, арк. 23]. Неодноразові запрошення МЧХ взяти участь у роботі його установ відхилялися під приводом буржуазного характеру їх діяльності. Так, Центральне правління УЧХ скептично поставилося до участі в діяльності «Міжнародної організації допомоги дітям», заснованої у 1925 р. під егідою Міжнародного Червоного Хреста. Керівництво української організації у своїх рішеннях дублювало постанови центру, демонструючи однаковість позицій національних філій з лінією московського керівництва у міжнародних справах. У 1929 р. III Всеукраїнський з'їзд Червоного Хреста доручив представництву УЧХ в Міжнародному об'єднанні червонохресних організацій вжити заходів для надання «справжньої аполітичності» діяльності останнього у зв'язку з «відмовою капіталістичних країн вжити реальних заходів щодо роззброєння, запропонованих Радянським урядом».

Разом із тим, у рамках міжнародних зв'язків, УЧХ виконував корисну роботу у зв'язку з оформленням претензійних справ на отримання страхових сум родинам громадян Російської імперії, які були завербовані до армії США і загинули на фронтах світової війни. Уряд США створив спеціальний фонд компенсацій родинам загиблих у Першій світовій війні солдатів, вихідців із земель колишньої царської Росії, що були завербовані до американської армії. Згідно з даними американського Бюро ветеранів, у Радянському Союзі нараховувалося 3 тис. осіб, яким належало виплатити 15 млн. доларів страхових сум. Серед них 80% складали вихідці з українських земель [11]. Через відсутність дипломатичних відносин між СРСР і США, посередником в організації виплат компенсацій радянським громадянам виступив американський Червоний Хрест. Хоча Бюро ветеранів мало бути ліквідоване з припиненням розгляду всіх претензій, в 1926 р. за сприяння американського Червоного Хреста було прийнято

особливий закон, за яким діяльність Бюро ветеранів по відношенню до радянських претензій продовжувалася ще на два роки. У США для проведення названої роботи було створене спеціальне бюро уповноваженого Російського Червоного Хреста за участю представника УЧХ.

2 липня 1927 р. президія ЦВК СРСР прийняла постанову про виявлення радянських громадян із правом на отримання спадщини від Бюро ветеранів, а сама робота була доручена республіканським філіям Союзу товариств Червоних Хрестів і Напівмісяців СРСР. 26 липня цього ж року відповідна урядова постанова про покладання на УЧХ обов'язків оформлення претензій з боку жителів України, родичі яких брали участь у військових діях армії США в роки світової війни, була прийнята в УСРР. Контроль над виявленням осіб, які мали право на компенсації від Бюро ветеранів США та процедурою отримання й розподілу страхових сум, здійснювали органи НКВС [5]. Уже через два з половиною місяці після прийняття вищезгаданої постанови, УЧХ шляхом оголошень у періодичній пресі оповістив всі округи і райони про осіб, які мають право на компенсацію від американського Бюро ветеранів. На цей час було оформлено близько 200 справ. У результаті проведеної роботи, на середину 1929 р. урядом США було виплачено 3 млн. доларів страхових сум [28, с. 9]. Зрозуміло, що держава, керівництво якої проголосило ліквідацію приватної власності і систематично вилучало в ході різноманітних кампаній трудові заощадження селян на потреби «соціалістичного будівництва», відразу розпочала прибирати до своїх рук отримані компенсації під приводом добровільних пожертв населення. Так, житель с. Покашівки Ізяславської округи Р. Федорчук, одержавши в 1929 р. від Бюро ветеранів 5 тис. доларів США, частину суми перерахував на користь Далекосхідної армії і Червоного Хреста. Так само вчинив мешканець с. Кирилівка Шевченківської округи В. Дацько, отримавши «страховку» за загиблого в США сина [7, арк. 55]. З цього, власне, і не робилися якоїсь таємниці. На засіданні ЦВК СРСР 2 липня 1927 р. було зазначено, що одержання громадянами України страхових сум у межах 10-15 млн. доларів «має першочергове значення для всього Радянського Союзу, зацікавленого в надходженні іноземної валюти» [27, с. 1].

До УЧХ почали надходити претензії від утриманців колишніх солдатів не лише американської, але й канадської армії, а також осіб, які втратили працездатність, працюючи на закордонних підприємствах [10, арк. 89]. У 1931 р. при ЦК УЧХ був створений спецсектор закордонного зв'язку для координації усієї «претензійної» пошуково-довідкової роботи, яка проводилася через низові осередки Червоного Хреста. Для роботи на місцях був створений штат міжрайонних інструкторів при ЦК УЧХ, на яких покладалися функції популяризації кампанії і оформлення претензійних справ. Щомісяця вони обстежували до 40 районів республіки. Сектор закордонного зв'язку встановив зв'язки з ВУЦВ та відповідними наркоматами: наркомюстом та наркоматом іноземних справ. Для популяризації претензійної роботи, він віддрукував і розповсюдив 40 тис. плакатів німецькою, єврейською та російською мовами, підготував 12 кінострічок агітаційних матеріалів для використання їх у селах кінопересувками. Були зроблені оголошення у всеукраїнській та місцевій пресі. Окрім цього, окремі комітети самостійно випускали додатковий матеріал у вигляді закликів і звернень до населення. На 15 червня 1931 р. було підготовлено понад 200 справ, серед яких 97 належали до так званих «спадкових індустріальних справ» не лише в США, але й в Канаді та країнах Латинської Америки [13, с. 40].

В 1932-1934 рр. зв'язки між українською та зарубіжною червонохресною громадськістю значно послабилися. В умовах голодомору практично було накладено заборону на міжнародні контакти УЧХ, місії Міжнародного Червоного Хреста, на відміну від голоду 1920-х років, не допускалися в Україну для надання допомоги голодуючим. Голод став забороненою темою для Українського Червоного Хреста та його періодичних видань. Лише у звіті Українського Хреста його V з'їзду про діяль-

ність за період з 1932 по 1935 роки, де говориться про допомогу дітям в умовах «продовольчих утруднень», знаходимо «глуху» згадку про ці трагічні події. Хоча для допомоги голодуючим й були можливості, 14 липня 1930 р. ЦК ВКП(б) постановив, що Червоний Хрест України повинен був перейти на районну систему керування, додавши до передбачених у статуті своїх місцевих філій районні комітети в усіх адміністративно-територіальних одиницях УСРР. Червоний Хрест мав значний досвід участі у ліквідації наслідків голоду та епідемії у 1921-1923 рр. в Україні та недороду 1928-1929 років в 12 південних округах республіки [12, с. 30]. В січні 1933 р. у віданні УЧХ знаходилося 7765 пунктів першої медичної допомоги, 406 санітарно-гігієнічних крамниці, понад 5 тис. пралень, лазень, дитячих ясел та інших соціально-побутових установ, 518 підприємств із виготовлення предметів санітарно-гігієнічного призначення, значна частина яких знаходилась в сільській місцевості. З року в рік збільшувалися надходження до каси УЧХ за рахунок так званих регалій – відрахувань, які стягувалися урядом на користь Червоного Хреста з надходжень від публічних видовищ, продажу квитків на проїзд у транспорті, сплачених сум за паспорти громадянами, які від'їжджають за кордон. В 1932 р. до фонду УЧХ за цією статтею надійшло 2389 тис. крб., а в 1933 році – 3100 тис. крб. Загальна сума прибутку товариства за 1933 рік визначалася в 63 млн. крб. [29, с. 2]. Ці значні ресурси не були використані для допомоги голодуючим. Лікарям, які працювали в мережі червонохресних установ, не лише заборонялося надавати допомогу голодуючим, але й приписувалося усіляко приховувати справжні причини смерті від голоду, вигадуючи різноманітні хвороби померлих дизентерії, старечої слабкості тощо. Наприкінці 1932 р. свідоцтва про смерть заборонили виписувати взагалі. З порушниками цих бузுவірських інструкцій нещадно розправлялися [15, с. 274].

В наступні роки до початку другої світової війни УЧХ остаточно перетворився в елемент тоталітарної системи в СРСР, виконуючи мілітарно-індоктринаційні, комуністичні реальний зміст компартійної політики функції. Цим завданням були підпорядковані і взаємини української та зарубіжних організацій Червоного Хреста.

1. Барсуков М.И. Красный Крест и Красный полумесяц СССР. – М., 1955.
2. Бюлетень Головної управи товариства Українського Червоного Хреста. – 1923. – № 1-2.
3. Бюлетень Головної управи товариства Українського Червоного Хреста. – 1923. – № 5-6.
4. Вісник Червоного Хреста УСРР. – 1928. – № 9.
5. Вісті. – 1929. – 11 квітня.
6. Державний архів Російської Федерації (далі – ДАРФ). – Ф. 9501. Оп. 1. Спр. 4.
7. ДАРФ. – Ф. 9501. Оп. 1. Спр. 49.
8. ДАРФ. – Ф. 9501. Оп. 1. Спр. 100.
9. ДАРФ. – Ф. 9501. Оп. 1. Спр. 103.
10. ДАРФ. – Ф. 9501. Оп. 1. Спр. 188.
11. Диктатура труда. – 1927. – 5 липня.
12. Захаренко К. Про Червоний Хрест. – Харків-Київ, 1931.
13. Звітня доповідь V Всеукраїнському з'їзду Червоного Хреста (червень 1932 – вересень 1936 рр.). – К., 1936.
14. Звітня доповідь про діяльність УЧХ за 1928-1929 рр. – Харків, 1931.
15. Конквест Р. Жнива скорботи. – К., 1993.
16. Кушнір Є. Радянський Червоний Хрест. – Харків, 1934.
17. Миловидов В.А. Международная деятельность Советского Красного Креста. – М., 1954.
18. Постанова II Всеукраїнського з'їзду Червоного Хреста УСРР від 25-27 травня 1927 р. – Харків, 1927.
19. Соловьев З.П. Кружок первой помощи. – М., 1927.
20. Союз обществ Красного Креста и Красного Полумесяца. – М., 1938.
21. Центральний державний архів вищих органів влади України. – Ф. 4 Оп. 1. Спр. 597.
22. Центральний державний архів громадських об'єднань (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. Оп. 6. Спр. 13.
23. ЦДАГО України. – Ф. 1. Оп. 7. Спр. 92.
24. ЦДАГО України. – Ф. 1. Оп. 20. Спр. 1715.

25. ЦДАГО України. – Ф. 1. Оп. 20. Спр. 2688.
26. Червоний Хрест. – 1929. – № 5.
27. Червоний Хрест. – 1929. – № 19.
28. Червоний Хрест. – 1929. – № 24.
29. Червоний Хрест. – 1933. – № 11-12.

References

1. Barsukov M.Y. Krasnyu Krest i Krasnyu polumesiats SSSR. – M., 1955.
2. Biuleten Holovnoi upravly tovarystva Ukrainskoho Chervonoho Khresta. – 1923. – № 1-2.
3. Biuleten Holovnoi upravly tovarystva Ukrainskoho Chervonoho Khresta. – 1923. – № 5-6.
4. Visnyk Chervonoho Khresta USSR. – 1928. – № 9.
5. Visti. – 1929. – 11 kvitnia.
6. Derzhavnyi arkhiv Rosiiskoi Federatsii (dali – DARF). – F. 9501. Op. 1. Spr. 4.
7. DARF. – F. 9501. Op. 1. Spr. 49.
8. DARF. – F. 9501. Op. 1. Spr. 100.
9. DARF. – F. 9501. Op. 1. Spr. 103.
10. DARF. – F. 9501. Op. 1. Spr. 188.
11. Dyktatura truda. – 1927. – 5 lypnia.
12. Zakharenko K. Pro Chervonyi Khrest. – Kharkiv-Kyiv, 1931.
13. Zvitnia dopovid V Vseukrainskomu zizdu Chervonoho Khresta (cherven 1932 – veresen 1936 rr.). – K., 1936.
14. Zvitnia dopovid pro diialnist UTChKh za 1928-1929 rr. – Kharkiv, 1931.
15. Konkvest R. Zhnyva skorboty. – K., 1993.
16. Kushnir Ye. Radianskyi Chervonyi Khrest. – Xarkiv, 1934.
17. Milovidov V.A. Mezhdunarodnaia deiatelnost Sovetskogo Krasnogo Kresta. – M., 1954.
18. Postanova II Vseukrainskoho zizdu Chervonoho Khresta USSR vid 25-27 travnia 1927 r. – Kharkiv, 1927.
19. Solovev Z.P. Kruzhok pervoy pomoshchi. – M., 1927.
20. Soiuз obshchestv Krasnogo Kresta i Krasnogo Polumesiatsa. – M., 1938.
21. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vladly Ukrainy. – F. 4. Op. 1. Spr. 597.
22. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan (dali – TsDAHO Ukrainy). – F. 1. Op. 6. Spr. 13.
23. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. Op. 7. Spr. 92.
24. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. Op. 20. Spr. 1715.
25. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. Op. 20. Spr. 2688.
26. Chervonyi Khrest. – 1929. – № 5.
27. Chervonyi Khrest. – 1929. – № 19.
28. Chervonyi Khrest. – 1929. – № 24.
29. Chervonyi Khrest. – 1933. – № 11-12.

Журба М. А.

«Квант милосердия». Красный Крест советской Украины на международной арене (20-30-е гг. XX ст.).

В статье на основе анализа архивных документов характеризуются международные связи Украинского Красного Креста в течение межвоенного периода. Средствами цивилизационной компаративистики определяется институциональный статус и направления деятельности советских краснокрестных организаций. Исследуется специфика контактов между Украинским Красным Крестом и родственными зарубежными организациями, прослеживается эволюция реального содержания участия Украинкреста в международном краснокрестном движении.

Ключевые слова: социально-реабилитационные организации, Красный Крест, международные отношения, гуманитарные программы.

Zhurba M. A.

«Quantum of Solace». Red Cross of Soviet Ukraine in the international arena (20-30-ies of XX century).

The article based on the analysis of archival documents characterized international relations Ukrainian Red Cross during the interwar period. By means of comparative civilizational defined institutional status and activities of the Soviet Red Cross organizations. The specificity of contacts between the Ukrainian Red Cross and related foreign organizations, traces the evolution of the real content of Ukrainian Red Cross participation in the international Red Cross movement.

Keywords: social rehabilitation organization, the Red Cross, international relations, humanitarian programs.